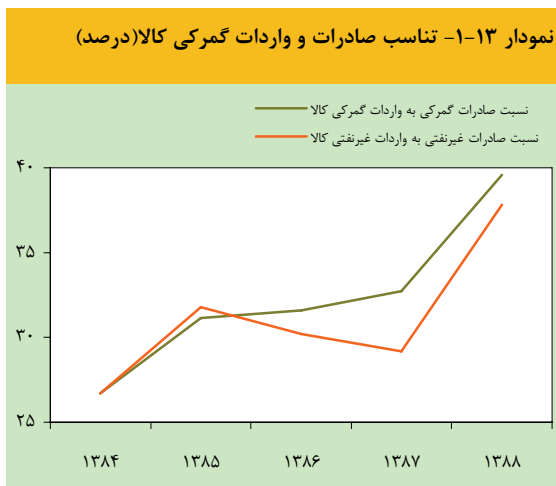

۱۳-۱- مبادلات تجاری

از مواد اولیه به رکورد تاریخی خود رسید؛ اما از نیمه اول سال ۱۳۸۷ به بعد روند کاهنده قیمت کالاها شروع شد که تا سال ۱۳۸۸ نیز تداوم یافت. کاهش سطح قیمت‌ها به همراه کاهش تقاضای کالا و خدمات، تنزل سطح تجارت جهانی و تشدید محدودیت‌های بین‌المللی کشور از عوامل عمده بیرونی تاثیرگذار بر بازرگانی خارجی کشور در سال ۱۳۸۸ قلمداد می‌شوند.

در چنین فضایی، حجم مبادلات کالایی گمرکی در سال ۱۳۸۸ از نظر ارزش و مقدار به ترتیب ۳/۸ و ۲۸/۵ درصد نسبت به سال قبل از آن افزایش یافت. سهم صادرات از ارزش و مقدار مبادلات کالایی کشور به ترتیب ۲۸/۴ و ۴۷/۸ درصد بود که از نظر ارزش و مقدار به ترتیب حدود ۳/۷ و ۴/۸ واحد درصد نسبت به رقم متناظر سال قبل افزایش نشان می‌دهد.

در سال ۱۳۸۸، بازرگانی خارجی کشور^(۱) تحت تاثیر عوامل متعدد داخلی و خارجی قرار داشت. در حوزه داخلی، بهبود نسبی وضعیت جوی، افزایش رشد اقتصادی و تداوم سیاست‌های تجاری حمایت و توسعه صادرات غیرنفتی، بستر رشد مثبت در صادرات و کاهش واردات در کشور را فراهم کرد.

به دنبال گسترش بحران بزرگ مالی در سال ۱۳۸۷ و سرایت آن به بخش واقعی، نرخ رشد مثبت اقتصاد جهانی پس از نزدیک به یک دهه افزایش مستمر، در دو سال پیاپی روندی کاهنده به خود گرفت. به گونه‌ای که رشد اقتصاد جهانی در سال ۱۳۸۸ برای دومین سال متوالی تنزل یافت. تحقیقات نشان می‌دهد بیشتر اقتصادها به درجات گوناگون تحت تاثیر آثار رکودی بحران مالی جهانی قرار گرفتند. ماهیت بحران مالی به گونه‌ای بود که اقتصادهای باز و پیشرفته، بیشترین تاثیر را از آن پذیرفتند. در سال مورد بررسی، حجم تجارت جهانی کالاها و خدمات در نتیجه کاهش تقاضای جهانی، کمبود عرضه منابع مالی برای تامین مالی تجارت و افزایش میزان حمایت کشورها از اقتصاد ملی خود، به شدت کاهش یافت. تا قبل از اوج‌گیری بحران مالی جهان در سال ۱۳۸۷، قیمت جهانی اغلب کالاها مهم از روندی افزایشی برخوردار بود و قیمت نفت خام، فلزات و بسیاری

۱- ارقام و تحلیل‌های این فصل مبتنی بر آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

درصد رسید. این افزایش ناشی از رشد ۱۹/۴ درصدی ارزش صادرات از یک سو و کاهش ۱/۳ درصدی ارزش واردات از سوی دیگر بود.

در سال ۱۳۸۸، روند افزایشی نسبت صادرات به واردات گمرکی ادامه یافت و با حدود ۶/۹ واحد درصد افزایش به ۳۹/۶

جدول ۱۳-۱- بازرگانی خارجی گمرکی

(میلیون دلار)

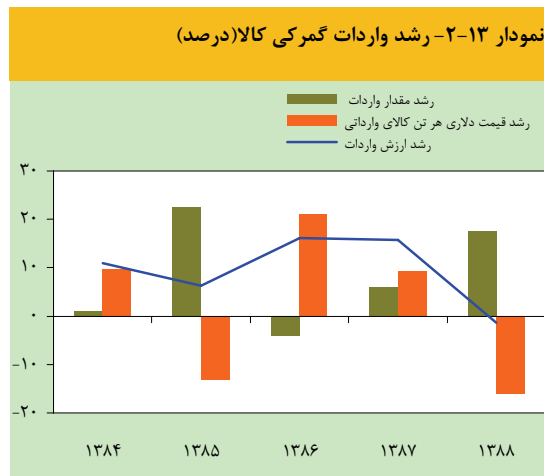
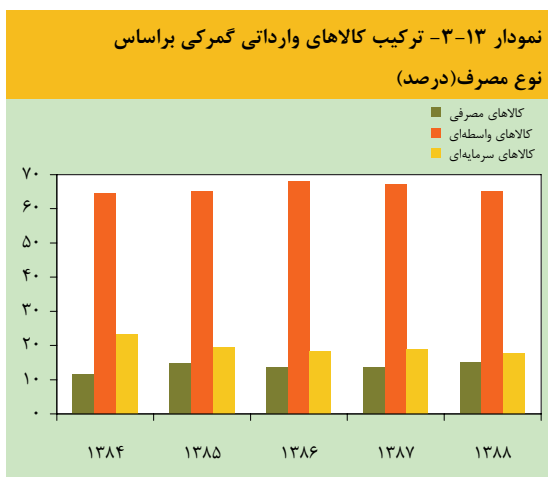
سال	درصد تغییر		سهم (درصد)		
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶
ارزش (میلیون دلار)					
۱- واردات	۴۸۴۳۹	۵۶۰۴۲	۵۵۲۸۷	۱۵/۷	-۱/۳
۲- صادرات	۱۵۳۱۲	۱۸۳۳۴	۲۱۸۹۱	۱۹/۷	۱۹/۴
کسری (۱-۲)	-۳۳۱۲۶	-۳۷۷۰۸	-۳۳۳۹۵	۱۳/۸	-۱۱/۴
جمع کل (۱+۲)	۶۳۷۵۱	۷۴۳۷۶	۷۷۱۷۸	۱۶/۷	۳/۸
وزن (هزار تن)					
۱- واردات	۴۱۶۹۶	۴۴۱۴۸	۵۱۹۲۱	۵/۹	۱۷/۶
۲- صادرات	۳۲۱۱۸	۳۳۲۵۲	۴۷۵۰۲	۳/۵	۴۲/۹
جمع کل (۱+۲)	۷۳۸۱۴	۷۷۴۰۰	۹۹۴۲۲	۴/۹	۲۸/۵

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

۱۳-۲- واردات

در سال ۱۳۸۸، در نتیجه افزایش ارزش واردات کالاهای مصرفی و کاهش ارزش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای، ترکیب کالاهای وارداتی از نظر نوع مصرف اندکی تغییر یافت؛ به طوری که سهم کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای به ترتیب ۲/۳ و ۱/۰ واحد درصد کاهش یافت و سهم کالاهای مصرفی حدود ۱/۵ واحد درصد افزایش یافت.

در سال ۱۳۸۸، ارزش سیف واردات گمرکی با ۱/۳ درصد کاهش نسبت به رقم متناظر سال قبل به ۵۵۲۸۷ میلیون دلار رسید. در همین مدت، وزن کالاهای وارداتی به ۵۱۹۲۱ هزار تن رسید که نسبت به رقم متناظر سال قبل حدود ۱۷/۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. در این سال قیمت هر تن کالای وارداتی حدود ۱۶/۱ درصد نسبت به رقم مشابه سال قبل کاهش یافت و به حدود ۱۰۶۵ دلار در هر تن رسید.

(میلیون دلار)

جدول ۱۳-۲- ترکیب واردات گمرکی براساس نوع مصرف

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶		
۶۵/۰	۶۷/۳	-۴/۷	۱۴/۴	۳۵۹۳۶	۳۷۶۹۶	۳۲۹۴۳	مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای
۱۷/۷	۱۸/۷	-۶/۶	۱۹/۴	۹۸۱۲	۱۰۵۰۵	۸۷۹۸	کالاهای سرمایه‌ای
۱۵/۱	۱۳/۶	۹/۳	۱۴/۹	۸۳۴۵	۷۶۳۷	۶۶۴۵	کالاهای مصرفی
۲/۲	۰/۴	۴۸۴/۳	۲۸۵/۷	۱۱۹۳	۲۰۴	۵۳	کالاهای طبقه‌بندی نشده
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	-۱/۳	۱۵/۷	۵۵۲۸۷	۵۶۰۴۲	۴۸۴۳۹	جمع کل

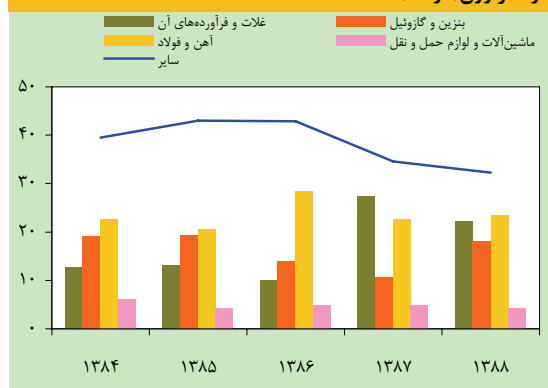
(میلیون دلار)

جدول ۱۳-۳- ارزش واردات گمرکی براساس اقلام اصلی تشکیل دهنده آن

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال				
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶		
۶/۴	۷/۹	-۲۰/۷	۲۶۹/۱	۳۵۱۷	۴۴۳۴	۱۲۰۱	غلات و فرآورده‌های آن
۹/۸	۷/۳	۳۲/۴	۳/۴	۵۴۰۵	۴۰۸۱	۳۹۴۶	بنزین و گازوئیل
۱۴/۸	۱۶/۶	-۱۲/۳	۵/۷	۸۱۶۶	۹۳۰۷	۸۸۰۳	آهن و فولاد
۳۲/۷	۳۴/۲	-۵/۸	۱۶/۲	۱۸۰۶۰	۱۹۱۷۱	۱۶۴۹۳	ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل
۱۰/۹	۱۱/۳	-۵/۰	۱/۴	۶۰۲۹	۶۳۴۳	۶۲۵۶	مواد شیمیایی
۲۵/۵	۲۲/۷	۱۱/۱	۸/۲	۱۴۱۱۰	۱۲۷۰۵	۱۱۷۴۱	سایر
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	-۱/۳	۱۵/۷	۵۵۲۸۷	۵۶۰۴۲	۴۸۴۳۹	جمع کل

نمودار ۱۳-۵- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی

از نظر وزن (درصد)

توزیع جغرافیایی واردات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۸

نسبت به سال قبل اندکی تغییر یافت. نسبت‌های تمرکز^(۱) سه، پنج و ده کشور اول به ترتیب با ۴/۰، ۲/۳ و ۲/۰ واحد درصد افزایش از ۴۲/۵، ۵۴/۳ و ۷۱/۰ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۴۶/۵، ۵۶/۷ و ۷۳/۰ درصد در سال ۱۳۸۸ رسید. در این سال کشورهای امارات متحده عربی، چین، آلمان، کره جنوبی، سوئیس، ترکیه، ایتالیا، هند و فرانسه به ترتیب اصلی‌ترین

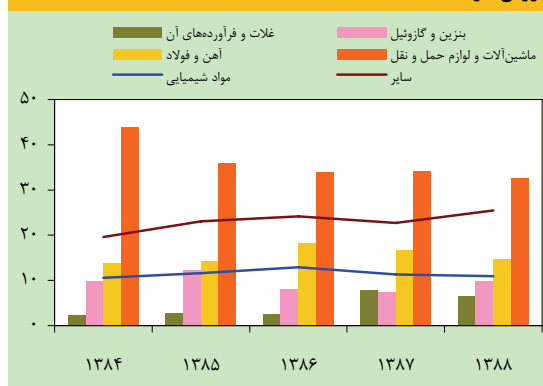
۱- این نسبت‌ها از مجموع سهم سه، پنج و ده کشور اول از کل ارزش واردات گمرکی به دست می‌آیند.

بررسی گروه‌های کالایی وارد شده در سال ۱۳۸۸ نشان

می‌دهد که از نظر ارزش، «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل»، «آهن و فولاد»، «مواد شیمیایی»، «بنزین و گازوئیل» و «غلات و فرآورده‌های آن» به ترتیب ۳۲/۷، ۱۴/۸، ۱۰/۹، ۹/۸ و ۶/۴ درصد از ارزش واردات گمرکی را تشکیل داده‌اند. سهم مجموع کالاهای مزبور از ارزش واردات گمرکی با ۲/۷ واحد درصد تغییر نسبت به سال قبل به ۷۴/۶ درصد کاهش یافت. در بین گروه‌های کالایی مزبور تنها «بنزین و گازوئیل» با حدود ۳۲/۴ درصد افزایش مواجه شد و سایر اقلام عمده مورد اشاره کاهش یافت.

نمودار ۱۳-۴- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی از نظر

ارزش (درصد)

در سال ۱۳۸۸، کشورهای عضو اسکاپ همچنان اصلی‌ترین منبع تامین کالاهای وارداتی کشور بودند. این کشورها در مجموع ۴۲/۲ درصد از کل واردات گمرکی کشور در سال ۱۳۸۸ را به خود اختصاص دادند. پس از آن کشورهای عضو اتحادیه اروپا با اختصاص ۲۵/۷ درصد از ارزش واردات گمرکی کشور به خود، در رتبه دوم قرار داشتند.

۱۳-۳- صادرات

در سال ۱۳۸۸، ارزش صادرات گمرکی با ۱۹/۴ درصد افزایش نسبت به رقم متناظر سال قبل به ۲۱۸۹۱ میلیون دلار رسید. در همین مدت، وزن کالاهای صادراتی به ۴۷۵۰۲ هزار تن رسید که نسبت به رقم مشابه سال قبل ۴۲/۹ درصد افزایش نشان می‌دهد. رشد ارزش صادرات گمرکی در سال مورد بررسی عمدتاً ناشی از رشد مقداری کالاهای صادراتی بود. در این سال قیمت هر تن کالای صادراتی حدود ۱۶/۴ درصد نسبت به رقم مشابه سال قبل کاهش یافت و به حدود ۴۶۱ دلار در هر تن رسید.

شرکای تجاری کشور در زمینه واردات کالا بودند. همچنین، در بین ۲۵ کشور اول تامین‌کننده کالاهای وارداتی کشور، بیشترین رشد ارزش واردات به کشورهای هلند (۱۰۴/۲ درصد)، پاکستان (۳۵/۵ درصد)، ترکیه (۳۴/۳ درصد)، اوکراین (۳۳/۵ درصد) و امارات متحده عربی (۲۰/۰ درصد) اختصاص داشت که به ترتیب در رتبه‌های دوازدهم، بیست و سوم، ششم، بیست و چهارم و اول از جدول توزیع واردات گمرکی برحسب کشورها قرار دارند. بیشترین کاهش ارزش واردات نیز مربوط به کشورهای کانادا، بلژیک و سوئیس بود. ارزش واردات این کشورها نسبت به سال ۱۳۸۷ به ترتیب ۵۳/۶، ۴۲/۸ و ۳۹/۷ درصد کاهش یافت.

تمایل به واردات کالا از قاره آسیا در این سال افزایش یافت و سهم این قاره در ارزش واردات سال ۱۳۸۸ با ۶/۷ واحد درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۶۰/۵ درصد رسید. در این سال قاره اروپا با اختصاص ۳۵/۹ درصد از ارزش واردات گمرکی به خود دومین قاره تامین‌کننده کالاهای وارداتی کشور بود. مقایسه ارقام مربوط به سال‌های گذشته با ارقام سال ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که مبدا اصلی واردات کشور از اروپا به آسیا تغییر یافته است.

جدول ۱۳-۴- ارزش صادرات گمرکی (۱)

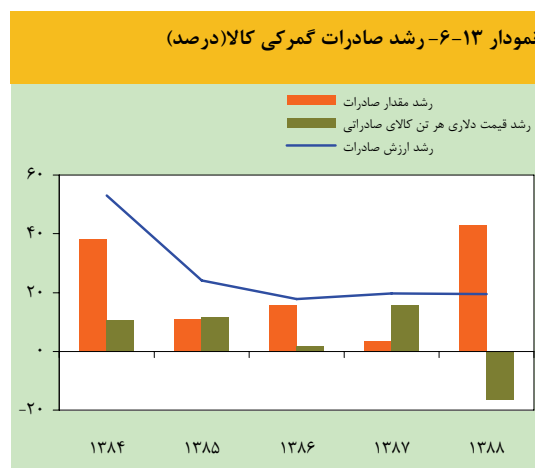
(میلیون دلار)

سهم (درصد)	درصد تغییر		سال			
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۱۸/۹	۱۸/۰	۲۵/۱	-۵/۱	۴۱۳۳	۳۳۰۴	۳۴۸۲
۳/۲	۱/۷	۱۱۹/۷	۴۰/۴	۷۰۲	۳۱۹	۲۲۷
۷۷/۷	۸۰/۰	۱۶/۱	۲۷/۰	۱۷۰۱۷	۱۴۶۶۲	۱۱۵۴۸
۰/۲	۰/۳	-۱۹/۱	-۱۱/۸	۳۹	۴۸	۵۵
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۹/۴	۱۹/۷	۲۱۸۹۱	۱۸۳۳۴	۱۵۳۱۲

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱- در آمار گمرک، مبادلات برق با کشورهای همسایه و صادرات شرکت‌های ملی نفت و گاز ایران منظور نمی‌شود.

در سال ۱۳۸۸، سهم کالاهای صنعتی (با احتساب محصولات شیمیایی و پتروشیمی) از ارزش صادرات گمرکی با ۲/۲ واحد درصد کاهش به ۷۷/۷ درصد رسید. کاهش ارزش صادرات محصولات شیمیایی مهم‌ترین علت کاهش سهم ارزش صادرات کالاهای صنعتی در این سال بود. گروه‌های کالایی «خاک و سنگ، سیمان، گچ و مصنوعات سنگی و سرامیکی» و «زیورآلات و جواهرآلات» به ترتیب با ۱۴۴/۶ و ۱۱۶/۱ درصد تغییر بالاترین نرخ‌های رشد را

گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۸۸

در سال ۱۳۸۷ به ۵/۹ و ۰/۷ درصد در سال ۱۳۸۸ افزایش یافت.

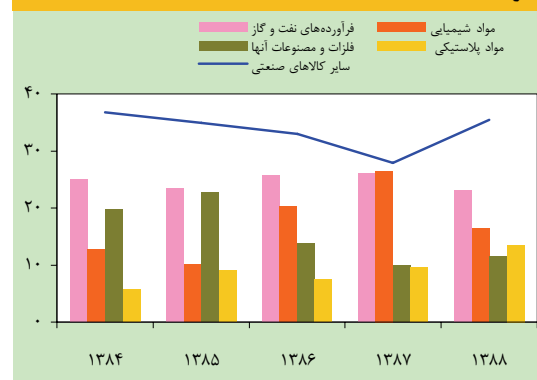
به خود اختصاص دادند. در نتیجه این رشد، سهم گروه‌های مزبور به ترتیب از ۲/۹ و ۰/۴ درصد از ارزش صادرات

جدول ۱۳-۵- ارزش صادرات کالاهای صنعتی

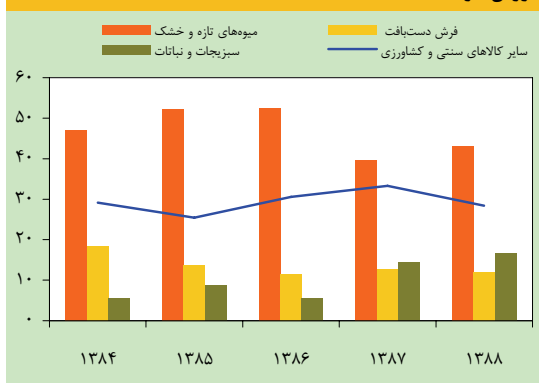
سهم(درصد)		درصد تغییر		سال			
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۲۳/۱	۲۶/۰	۲/۸	۲۹/۲	۳۹۲۵	۳۸۱۹	۲۹۵۶	فرآورده‌های نفت و گاز
۱۶/۴	۲۶/۵	-۲۸/۳	۶۶/۲	۲۷۸۵	۳۸۸۱	۲۳۳۶	مواد شیمیایی(آلی و غیرآلی)
۱۱/۵	۹/۹	۳۴/۳	-۸/۵	۱۹۵۶	۱۴۵۶	۱۵۹۲	فلزات و مصنوعات آنها
۱۳/۵	۹/۶	۶۳/۱	۶۴/۳	۲۳۰۱	۱۴۱۱	۸۵۹	مواد پلاستیکی
۳۵/۶	۲۷/۹	۴۷/۸	۷/۵	۶۰۵۲	۴۰۹۴	۳۸۰۷	سایر کالاهای صنعتی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۶/۱	۲۷/۰	۱۷۰۱۷	۱۴۶۶۲	۱۱۵۴۸	جمع کل

بیشترین سهم از ارزش این گروه کالایی را به خود اختصاص دادند. این کالاها در مجموع حدود ۵۹/۶ درصد ارزش و ۸۲/۴ درصد وزن صادرات گروه «کالاهای سنتی و کشاورزی» در سال ۱۳۸۸ را تشکیل دادند که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل به ترتیب حدود ۵/۷ و ۳/۴ واحد درصد افزایش نشان می‌دهند.

نمودار ۱۳-۷- ترکیب کالاهای صنعتی صادر شده از نظر ارزش (درصد)

نمودار ۱۳-۸- ترکیب کالاهای سنتی و کشاورزی صادر شده از نظر ارزش(درصد)

در سال ۱۳۸۸، کالاهای سنتی و کشاورزی به ترتیب ۱۸/۹ و ۵/۷ درصد از ارزش و وزن صادرات گمرکی را تشکیل داد. ارزش و وزن این گروه به ترتیب با ۲۵/۱ درصد افزایش و ۱/۰ درصد کاهش نسبت به رقم مشابه سال قبل به ۴۱۳۳ میلیون دلار و ۲۶۹۳ هزار تن رسید. در این سال «میوه‌های تازه و خشک» و «سبزیجات و نباتات» به ترتیب

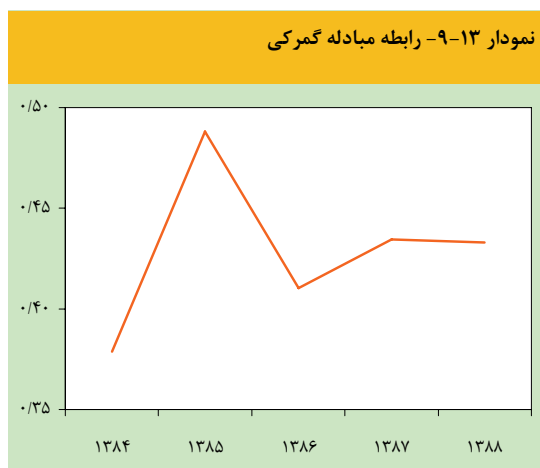
جدول ۱۳-۶- ارزش صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی

سهم(درصد)		درصد تغییر		سال			
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۴۳/۰	۳۹/۵	۳۶/۲	-۲۸/۵	۱۷۷۹	۱۳۰۷	۱۸۲۶	میوه‌های تازه و خشک
۱۲/۰	۱۲/۸	۱۷/۱	۶/۱	۴۹۵	۴۲۲	۳۹۸	فرش دستبافت
۱۶/۶	۱۴/۳	۴۴/۶	۱۴۶/۲	۶۸۵	۴۷۴	۱۹۲	سبزیجات و نباتات
۲۸/۴	۳۳/۳	۶/۷	۳/۵	۱۱۷۵	۱۱۰۱	۱۰۶۵	سایر کالاهای سنتی و کشاورزی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲۵/۱	-۵/۱	۴۱۳۳	۳۳۰۴	۳۴۸۲	جمع کل

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای گمرکی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد کشورهای عضو اسکاپ با جذب ۴۹/۰ درصد از صادرات گمرکی سال ۱۳۸۸، همچنان بزرگ‌ترین بازار صادراتی کشور محسوب می‌شوند. صادرات به این کشورها حدود ۱۴/۹ درصد نسبت به رقم متناظر سال قبل رشد داشت. همچنین در سال مورد بررسی، صادرات گمرکی به کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی (اگو) و کشورهای عضو اتحادیه پایپای آسیایی به ترتیب ۲۸/۳ و ۱۹/۴ درصد افزایش یافت.

۱۳-۴- رابطه مبادله بازرگانی

در سال ۱۳۸۸، رابطه مبادله گمرکی محاسبه شده براساس نسبت قیمت واحد کالاهای صادراتی به قیمت واحد کالاهای وارداتی تغییر چندانی نسبت به سال قبل از آن نشان نمی‌دهد. در این سال رابطه مبادله گمرکی در نتیجه کاهش ۱۶/۴ درصدی قیمت واحد کالاهای صادراتی و کاهش ۱۶/۱ درصدی قیمت واحد کالاهای وارداتی در سطح ۰/۴۳ ثابت ماند.

در سال ۱۳۸۸، نسبت‌های تمرکز سه، پنج و ده کشور اول به ترتیب از ۳۸/۹، ۴۸/۷ و ۶۱/۷ درصد ارزش صادرات گمرکی در سال ۱۳۸۷ به ۴۸/۵، ۵۹/۱ و ۷۰/۶ درصد ارزش صادرات گمرکی افزایش یافت که نشان‌دهنده افزایش تمرکز جغرافیایی صادرات کشور می‌باشد. کشورهای عراق، چین، امارات متحده عربی، هند، افغانستان، ترکیه، کره جنوبی، بلژیک، ایتالیا و پاکستان به ترتیب اصلی‌ترین شرکای تجاری کشور در زمینه صادرات کالا در سال ۱۳۸۸ بودند. در این سال بیشترین رشد ارزش صادرات به کشورهای فیلیپین (۱۰۵/۹ درصد)، افغانستان (۶۵/۴ درصد)، عراق (۶۵/۱ درصد) و چین (۵۲/۴ درصد) اختصاص داشت که به ترتیب در رتبه‌های نوزدهم، پنجم، یکم و دوم از جدول توزیع صادرات گمرکی برحسب کشورها قرار دارند. بیشترین کاهش صادرات نیز مربوط به کشورهای عربستان سعودی، تایوان و ژاپن بود که به ترتیب ۵۴/۳، ۵۱/۰ و ۳۸/۹ درصد کاهش نشان می‌دهند.

توزیع قاره‌ای صادرات گمرکی کشور نشان‌دهنده حفظ جایگاه کشورهای آسیایی در میان بازارهای عمده صادراتی ایران است. گروه کشورهای مذکور، مقصد ۸۲/۵ درصد از محموله‌های صادراتی ایران در سال ۱۳۸۸ بود. رقم مزبور نسبت به سهم ۷۹/۱ درصدی سال ۱۳۸۷، حدود ۳/۴ واحد درصد افزایش یافت. رشد صادرات گمرکی ایران به کشورهای آسیایی در سال ۱۳۸۸ حدود ۲۴/۵ درصد بود که در مقایسه با رشد سال قبل (۲۳/۲ درصد)، ۱/۴ واحد درصد افزایش داشت. پس از آسیا، کشورهای اروپایی با جذب ۱۴/۵ درصد از صادرات گمرکی کشور رتبه دوم را به خود اختصاص دادند. ارزش صادرات گمرکی کشور به قاره اروپا در سال مذکور حدود ۱۰/۱ درصد افزایش یافت و به ۳۱۷۶ میلیون دلار رسید.

جدول ۱۳-۷- رابطه مبادله بازرگانی (گمرکی)

(دلار/رتن)

درصد تغییر	سال				
	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶
ارزش واحد صادرات	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶
ارزش واحد واردات	۱۶/۴-	۱۵/۶	۴۶۰/۹	۵۵۱/۴	۴۷۶/۸
رابطه مبادله بازرگانی	۱۶/۱-	۹/۳	۱۰۶۴/۸	۱۲۶۹/۴	۱۱۶۱/۷
	۰/۳۵-	۵/۸	۰/۴۳۳	۰/۴۳۴	۰/۴۱۰

مآخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور

سهام تخصیص داده شده به سازمان توسعه تجارت ایران در سال مالی ۱۳۸۸ ابلاغ شد^(۶).

در سال ۱۳۸۸، نحوه واگذاری پروانه صادراتی جهت استفاده در واردات کالا نیز اعلام گردید^(۷)؛ بر این اساس، امتیاز واردات در مقابل صادرات که مبتنی بر پروانه‌های صادراتی می‌باشد، تنها برای یک‌بار به صورت مستقیم به‌طور کلی یا جزئی قابل واگذاری است. واگذاری امتیاز استفاده از صادرات خدمات فنی و مهندسی پس از موافقت کمیته موضوع ماده ۱۹ آیین‌نامه اجرایی حمایت‌های دولت از صادرکنندگان خدمات فنی و مهندسی، امکان‌پذیر می‌باشد. صادرات توسط پیلهوران مشمول این آیین‌نامه نمی‌شود. کلیه مزایا و مراحل تشویقی پیش‌بینی شده برای صادرات کالا عیناً برای صدور خدمات هم معتبر می‌باشد.

وزرای کمیسیون اقتصادی فهرست کالاهای مثبت موضوع موافقت‌نامه اکوتا به تعداد ۲۲۳ قلم (یک هشتم از کل فهرست قابل ارائه) را به منظور استفاده از کاهش سود بازرگانی تصویب نمودند. در راستای اجرای این امر چهار دولت ترکیه، پاکستان، تاجیکستان و افغانستان ملزم به ارسال فهرست کالاهای نهایی خود برای سال اول به دبیرخانه اکو شدند. در صورت احراز شرایط مذکور، میزان کاهش در سال اول به میزان ده درصد (۱۰٪) سود بازرگانی جاری کالاهای مذکور خواهد بود و به‌صورت پلکانی تا کف پانزده درصد (۱۵٪) در سال‌های بعد ادامه می‌یابد^(۸).

با الحاق یک تبصره به ماده ۲ قانون برنامه چهارم توسعه، معافیت واردات انواع شمش طلا و نقره از پرداخت حقوق ورودی به تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان رسید^(۹).

۱۳-۵- سیاست‌ها و مقررات تجاری

در این قسمت به برخی از تصویب‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و ابلاغیه‌های مهم مرتبط با حوزه تجارت خارجی کشور در سال ۱۳۸۸ به‌طور خلاصه اشاره می‌شود:

در راستای توسعه فعالیت‌های بخش خارجی در مناطق آزاد و افزایش مزیت سرمایه‌گذاری، لایحه افزایش معافیت از مالیات مناطق آزاد تجاری- صنعتی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. براساس این مصوبه، همه سرمایه‌گذاران، شرکت‌ها و فعالان اقتصادی که از تاریخ تصویب‌نامه مذکور در هرکدام از مناطق آزاد شش‌گانه کیش، قشم، چابهار، اروند، ارس و انزلی شروع به فعالیت نمایند به مدت بیست سال از پرداخت هرگونه مالیات معاف خواهند بود. پیش از این سقف معافیت از مالیات تا پانزده سال بود^(۱). همچنین، چگونگی اجرای مالیات بر ارزش افزوده و عوارض مربوط به مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی توسط سازمان امور مالیاتی ابلاغ گردید^(۲).

در راستای افزایش همکاری‌های تجاری با سایر کشورها، وزارت راه و ترابری مجاز به امضای موافقت‌نامه کشتیرانی تجاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت مالدیو^(۳) و موافقت‌نامه حمل و نقل هوایی با دولت آلبانی^(۴) شد. همچنین، قانون موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قبرس تصویب گردید^(۵).

در راستای اهداف دولت در حمایت از صادرات کالاها و خدمات کشور، دستورالعمل حمایت از صادرات غیرنفتی مبتنی بر حمایت‌ها، مشوق‌ها و جوایز صادراتی مستقیم و غیرمستقیم و تسویه تعهدات معوق از محل اعتبارات مصوب یا

۶- بخشنامه شماره ۱۳۲۳۴ مورخ ۱۳۸۸/۱/۱۹ وزارت بازرگانی
۷- بخشنامه شماره ۲/۱۸۳۷۷۸/۱۵۷۲۰۲/۱۳۸۸/۱۰۳/۱۵۸۶/۲۰۵ مورخ ۱۳۸۸/۸/۱۳ گمرک جمهوری اسلامی ایران
۸- تصویب‌نامه شماره ۲/۱۷۴۲۹/۱۳۸۸/۱۱/۵ هیات وزیران
۹- ابلاغیه شماره ۱۵۴۲۷۱ مورخ ۱۳۸۸/۸/۱۳ ریاست‌جمهوری به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۱- بخشنامه شماره ۱۱۹/۱۵۰۵۹ مورخ ۱۳۸۸/۳/۲۷ مجلس شورای اسلامی
۲- بخشنامه شماره ۵۴۴۰۹ مورخ ۱۳۸۸/۵/۲۶ سازمان امور مالیاتی کشور
۳- بخشنامه شماره ۱۴۱۷۴۴/ت/۴۳۳۱۱ مورخ ۱۳۸۸/۷/۱۶ هیات وزیران
۴- بخشنامه شماره ۱/۱۶۸۱۰۸/ت/۴۳۶۲۴ مورخ ۱۳۸۸/۸/۲۴ هیات وزیران
۵- بخشنامه شماره ۳۲۳/۴۵۲۰۱ مورخ ۱۳۸۸/۸/۲۶ مجلس شورای اسلامی

حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم، کمک به توسعه صادرات کالاهای با ارزش افزوده بیشتر، ساماندهی نظام اطلاع‌رسانی از بازارها و فرصت‌های تجاری به تولیدکنندگان و صادرکنندگان، کمک به ایجاد دفاتر، نمایندگی‌ها، شعب و مراکز تجاری در بازارهای هدف توسط سازمان توسعه تجارت ایران، حمایت از تشکل‌های تولیدی-صادراتی و صندوق‌های غیردولتی، توسعه صادرات غیرنفتی، کمک به تبلیغات عام محصولات ایرانی در بازارهای هدف، حمایت از حضور بنگاه‌ها در نمایشگاه‌های خارج از کشور، حمایت از «ایجاد و توسعه خوشه‌های صادراتی، شرکت‌های بزرگ صادراتی و کنسرسیوم‌های صادراتی»، حمایت از «طرح‌های آموزشی، پژوهشی و تحقیقات بازار»، پرداخت بخشی از هزینه صدور ضمانت‌نامه‌ها یا بیمه‌های صادراتی، پرداخت یارانه سود و کارمزد تسهیلات بانکی صادرکنندگان، حمایت ویژه از کالاهای صادراتی دارای مزیت، ترویج حمایت از صدور کالا با کیفیت مطلوب و مطابق با استانداردهای جهانی و نیز حمایت از اجرای طرح کنترل کیفیت کالاهای صادراتی ایران، حمایت از توسعه و ترویج طراحی و بسته‌بندی کالاهای صادراتی متناسب با نیاز بازارهای هدف و تامین بخشی از هزینه حمل کالاهای صادراتی. با این حال، انگیزه تنظیم بازار داخلی سبب وضع عوارض بر صادرات بعضی کالاها شد که به نوعی تخطی از اصول برنامه چهارم در خصوص ممنوعیت وضع هرگونه عوارض بر صادرات کالاها می‌باشد.

در حوزه واردات نیز عمده سیاست‌های اتخاذ شده طی برنامه چهارم مربوط به شفافیت بیشتر فرایند واردات و کاهش سود بازرگانی بعضی کالاهای وارداتی به منظور تنظیم بازار داخلی بوده است.

همچنین، گمرک جمهوری اسلامی ایران موظف شد برای واردکنندگان خودرو، لوازم یدکی و قطعات منفصله و تجهیزات مربوط به صنایع خودروسازی و حمل و نقل، در ازای ارائه گواهی اسقاط بسته به نوع دستگاه، با تایید ستاد مدیریت حمل و نقل و سوخت تخفیف در سود بازرگانی محاسبه و منظور نماید^(۱).

به منظور تحقق درآمد مالیات بر واردات و حمایت از تولیدات داخلی، دولت مکلف شد متوسط نرخ موثر تعرفه کالاهای وارداتی را در حد سیزده درصد تعیین و از محصولات نهایی و مصرفی کشاورزی در حد تعرفه خودروهای سواری و از ماشین‌آلات سنگین راه‌سازی و کشاورزی مانند تراکتور، بولدوزر و لودر با وضع تعرفه سی درصدی حمایت کند^(۲).

دوره برنامه چهارم توسعه

تغییرات سیاستی، مقرراتی و نهادی

از آنجا که فصول مختلف قانون برنامه چهارم بر تعامل فعال و سازنده با اقتصاد جهانی و گسترش دامنه حضور اقتصاد ایران در عرصه مبادلات بین‌المللی تاکید داشت، در ادامه به برخی از سیاست‌های اتخاذ شده در این خصوص طی دوره اجرای برنامه اشاره می‌شود.

از جمله سیاست‌های تجاری این دوره پنج‌ساله عبارتند از: ساماندهی مبادلات مرزی، کاهش نرخ سود بازرگانی برخی اقلام کشاورزی، توسعه محدوده برخی مناطق آزاد تجاری-صنعتی، تنظیم خط‌مشی صادراتی و تصویب برنامه‌های بخشی، تعمیق روابط بازرگانی و اقتصادی با دنیای خارج، هدفمند نمودن جوايز و مشوق‌های صادراتی^(۳) در قالب

۱- ابلاغیه شماره ۱۸۵۹۹۴/ت/۴۳۷۲۴ن مورخ ۱۳۸۸/۹/۲۱ ریاست جمهوری به گمرک جمهوری اسلامی ایران
۲- بند ۴۰ ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور
۳- در اجرای بند (ب) ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۸۸

حدود ۷۷/۷ درصد در سال ۱۳۸۸ افزایش یافت. افزایش مزبور عمدتاً در نتیجه رشد قابل توجه محصولات شیمیایی و پلاستیکی حاصل شده است. ارزش صادرات این دو گروه کالایی در سال‌های متناظر با قانون برنامه چهارم توسعه به طور متوسط سالانه به ترتیب ۳۹/۵ و ۶۲/۷ درصد رشد کرد و سهم آنها از ارزش صادرات گمرکی به ترتیب از ۱۰/۹ و ۴/۲ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۱۶/۴ و ۱۳/۵ درصد در سال ۱۳۸۸ افزایش یافت.

توزیع جغرافیایی صادرات گمرکی کشور طی سال‌های متناظر با قانون برنامه چهارم توسعه دستخوش تغییراتی شد، به گونه‌ای که سهم کشورهای اروپایی و آمریکایی به نفع کشورهای آسیایی کاهش یافت. افزایش صادرات به کشورهای عراق و افغانستان از عمده‌ترین علل این تغییرات به شمار می‌رود.

در دوره متناظر با اجرای قانون برنامه چهارم توسعه، واردات گمرکی کشور به طور متوسط سالانه از نظر ارزش و مقدار به ترتیب ۹/۳ و ۸/۶ درصد افزایش یافت. عمده‌ترین تغییرات ایجاد شده در ترکیب اقلام وارداتی گمرکی کشور در این دوره به افزایش سهم گروه‌های کالایی «مواد غذایی و حیوانات زنده»، «بنزین و گازوئیل» و «آهن و فولاد» و کاهش سهم «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل» اختصاص دارد. در نتیجه تغییرات مزبور سهم کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای کاهش و سهم کالاهای مصرفی افزایش یافت؛ به طوری که سهم کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای به ترتیب از ۲۲/۷ و ۶۶/۵ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۱۷/۷ و ۶۵ درصد در سال ۱۳۸۸ کاهش یافت و در مقابل، سهم کالاهای مصرفی از حدود ۹/۹ درصد در سال ۱۳۸۳ به حدود ۱۵/۱ درصد در سال ۱۳۸۸ افزایش یافت.

طی برنامه پنج‌ساله چهارم، در راستای توسعه همکاری‌های اقتصادی با سایر کشورها، موافقت‌نامه تجاری اکو^(۱) (اکوتا)، قوانین موافقت‌نامه‌های بازرگانی بین ایران و کشورهای سوئیس^(۲) و بنگلادش^(۳) به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. علاوه بر این، به منظور حمایت از تولیدکنندگان داخلی در مقابل دامپینگ و در راستای بند (ج) ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم توسعه، تصویب‌نامه هیات وزیران^(۴) درخصوص تدابیر و اقدام‌های حفاظتی، جبرانی و ضد دامپینگ به وزارت بازرگانی و سایر سازمان‌های اجرایی مرتبط، ابلاغ شد.

عملکرد متغیرهای اقتصادی

در نتیجه سیاست‌ها و اقدامات انجام شده طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، مبادلات گمرکی کشور (مجموع صادرات و واردات) به طور متوسط سالانه از نظر ارزش و مقدار به ترتیب ۱۲/۸ و ۱۳/۶ درصد افزایش یافت. طی دوره مزبور، صادرات گمرکی کشور به طور متوسط سالانه از نظر ارزش و مقدار به ترتیب ۲۶/۲ و ۲۱/۳ درصد رشد کرد. در دوره مورد نظر، ترکیب صادرات گمرکی کشور به میزان قابل توجهی بهبود یافت، به گونه‌ای که از سهم کالاهای سنتی و کشاورزی در ارزش و مقدار صادرات گمرکی کشور کاسته شد و بر سهم کالاهای کارخانه‌ای افزوده شد.

طی برنامه چهارم توسعه حدود ۷/۲ واحد درصد بر سهم کالاهای صنعتی از ارزش صادرات گمرکی افزوده شد و سهم کالاهای مزبور از حدود ۷۰/۵ درصد در سال ۱۳۸۳ به

۱- اعضای سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو) عبارتند از: ایران، افغانستان، آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان، پاکستان، تاجیکستان، ترکیه، ترکمنستان و ازبکستان. بخشنامه شماره ۲۰۳/۱۶۲۶۰۱ مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۱۷ مجلس شورای اسلامی

۲- بخشنامه شماره ۴۴۰/۷۸۳۴۹ مورخ ۱۳۸۶/۵/۲۴ مجلس شورای اسلامی

۳- بخشنامه شماره ۵۰۹/۷۸۳۲۸ مورخ ۱۳۸۶/۵/۲۴ مجلس شورای اسلامی

۴- تصویب‌نامه شماره ۷۷۲۱۹/ت/۳۲۶۵۶ مورخ ۱۳۸۶/۵/۱۶ هیات وزیران

سهام واردات گمرکی از آلمان، فرانسه، ایتالیا و سوئد از سوی دیگر، عمده‌ترین علت کاهش سهم قاره اروپا و افزایش سهم قاره آسیا در واردات گمرکی کشور طی سال‌های اجرای برنامه چهارم توسعه بوده است.

توزیع جغرافیایی واردات گمرکی کشور نیز همانند صادرات گمرکی تغییر کرده و از قاره اروپا و آمریکا به قاره آسیا متمایل شده است. افزایش سهم واردات از کشورهای امارات متحده عربی، چین و کره جنوبی از یک‌سو و کاهش قابل توجه